

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

10-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 5/10 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Ismoilov Ubaydulla Mamat o'g'li

SUYIRLITEPA YODGORLIGIDA OLIB BORILGAN ARXEOLOGIK TADQIQOTLAR

VA TOPILGAN AYRIM TANGALAR TAHLILI 11-19

Saidboboyeva Gulzora Nematjonovna

O'ZBEKISTON ELEKTR ENERGETIKA SANOATI RIVOJIDA D.P.ROZITNING O'RNI 20-24

Umarov Sardor Yakubovich

XX ASRNING OXIRI-XXI ASR BOSHIDA GERMANIYA DAVLAT MOLIYASI VA

BIRLASHTIRISHNING MOLIYAVIY OQIBATLARI..... 25-31

Eshonkulov Shaxzod Eshkuvatovich

AHOLINING LOKAL-ETNOGRAFIK GURUHLARI VA ULAR BILAN BOG'LIQ

TOPONIMLAR 32-37

Olimov Nodirbek Anvarjon o'g'li

QO'QON XONLIGI ETNIK HOLATIGA OID MA'LUMOTLAR

(“TARIXI SHOHRUXIY” ASARI MISOLIDA) 38-41

Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Daminova Mashhuraxon

DAVRIY MATBUOT VA UNING JAMIYAT TARAQQIYOTIDAGI O'RNI..... 42-45

Ahmedov Bahodir Ismailovich

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI ICHKI ISHLAR VAZIRLIGI AKADEMIYASINING

TARIXIY BOSQICHLARI 46-55

Ravshanov Mahmud

ALISHER NAVOIYNING ASARLARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN

FOYDALANISH MAHORAT: YECHIMLAR VA ZAMONAVIY YONDASHUV MASALALARI..... 56-59

Asadova Ra'no Baymanovna

O'ZBEKISTON VA HINDISTON O'RTASIDAGI ILM-FAN HAMKORLIGI TARIXI

VA ZAMONAVIY BOSQICHLARI 60-64

Qurbonova Marg'uba

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TIL SIYOSATI EVOLYUTSIYASI

VA MILLIY IDENTITETNI SHAKLLANTIRISH JARAYONLARI

(1991–2025 YILLAR TAHLILI) 65-68

Kamolova Habiba Muhammadiyevna

SOBIQ SOVET HOKIMIYATI YILLARIDA SHAHRISABZ IQTISODIY

INFRATUZILMASIDAGI ZIDDIYATLI O'ZGARISHLAR 69-74

Ergashev Umar Kuziyevich

XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA BUXORO AMIRLIGI G'UZOR BEKLIGI AHOLISI

TARIXI (HARDURI ETNOGRAFIK GURUHI MISOLIDA) 75-79

Ergashev Akhror

THE FACTORS THAT HAVE LED TO INTERNAL CRISES IN PAKISTAN,

AND THE SUBSEQUENT STRENGTHENING OF THE MILITARY'S ROLE

IN THE COUNTRY'S POLITICAL LIFE 80-88

<i>Qurbonov Abbos Shonazarovich</i> SUN'YI INTELLEKT YORDAMIDA ARXIV HUJJATLARINI TAHLIL QILISH: YANGI TARIXIY YONDASHUVLAR	89-93
<i>Esanova Nilufar</i> CHET EL INVESTITSİYALARINING O'ZBEKISTON SANOAT SIYOSATIDAGI O'RNI: XALQARO HAMKORLIK TAJRIBASI ASOSIDA TAHLIL (QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA)	94-97
<i>Askarxodjayev Yaminxon Muxammedovich</i> "MAORIF VA O'QUTG'UCHI" JURNALI "MEHNAT MAKTABI NIMA DEMAK?" MAQOLASIDA O'ZBEKISTON SSRDA AMALIY TA'LIM G'OYASINING DASTLABKI NAZARIY ASOSLARI (1925-YIL, 1-SONI MISOLIDA)	98-105
<i>Ismatova Zulfizar</i> O'ZBEK MILLIY KIIYIMLARINING TAVSIFI VA TASNIFI	106-114
<i>Abdualimova Durdona Shavkat qizi</i> G'AZNAVIYLAR QUDRATINING YEMIRILISH NUQTASI.....	115-125
<i>Xadjamuratova Matlyuba Xoshimovna</i> YOSHLARNI IJTIMOIIY HIMOYA QILISH – TADQIQOTLARNING MUHIM YO'NALISHI	126-129
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> ILMIY RAHBARLIK VA INNOVATSION BOSHQARUVDA O'ZBEK AYOL OLIMALARINING ROLI	130-134
08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI	
<i>Doniyorova Shaxnoza Doniyorovna</i> O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA GEOLOGIYA VA YENGIL SANOAT TARMOQLARI O'RTASIDAGI INTEGRATSIYANING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI	135-142
<i>Jumaniyazov Nodirbek Odilbek o'g'li</i> MINTAQA IQTISODIYOTINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA SANOAT TARKIBIIY O'ZGARISHLARIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR (XORAZM VILOYATI MISOLIDA)	143-151
<i>Sharipova Gulchehra Farhod qizi</i> IMPROVING THE PRACTICAL MECHANISM OF EDUCATION QUALITY MANAGEMENT BASED ON FOREIGN EXPERIENCE: IN THE CASE OF JAPAN	152-157
<i>Nurmurodov Zafarjon Nurmurod o'g'li</i> MARKAZIIY OSIYO DAVLATLARIDA MAHALLIIY BOSHQARUV TIZIMLARIDA SUN'IY INTELLEKT QO'LLASH TAJRIBASI: O'ZBEKISTON UCHUN XULOSALAR	158-162
<i>Sharopov Nurmuhammad Bobirovich</i> DAVLAT SIYOSATI VA YASHIL IQTISODIYOT: SUBSIDİYALAR, SOLIQ VA RAG'BATLAR	163-166
<i>Ibragimov Nodir Nusriddinovich</i> AGRAR SEKTORNI INNOVATSION RIVOJLANISHNI TA'MINLASHDA EKONOMETRIK PROGNOZLASH USHLARINING TAKOMILLASHTIRILGAN YONDASHUVLARI	167-174

<i>Soxadaliyev Abdurashid Mamadaliyevich</i> CHORVACHILIK MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQRISH HAJMINI OSHIRISHDA BOZOR MEXANIZMLARINI RIVOJLANTIRISH.....	175-179
--	---------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Raupova Ra'no Sohibovna</i> GLOBALASHUV VA AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA IBN SINO MEROSIDAN FOYDALANISH.....	180-184
<i>Mamayusupov Umidjon Kurbanovich</i> JAMIYATNI BOSHQARISHDA ILMIY BASHORATNING METODOLOGIK VA PROGNOSTIK VAZIFALARI	185-189
<i>Ergashev Ozodbek Shavkatovich</i> YANGI DAVR G'ARB FALSAFASIDA INSON MUAMMOSI	190-194
<i>Alimova Shaxnoza Xamidovna</i> NOGIRONLIGI BO'LGAN YOSHLARNING JAMIYAT HAYOTIDAGI TO'LAQONLI ISHTIROKI: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR	195-205
<i>Tolipov Baxtiyor</i> YOSHLAR IQTISODIY FAOLLIGINING TARIXIY GENEZISI VA RIVOJLANISH OMILLARI	206-211
<i>Rasulov Azizxon Mukhamadqodirovich</i> AXBOROT TIZIMLARI, MAHSULOTLARI VA XIZMATLARIDAN AXBOROT BIZNESI MUHITINI YARATISH ASOSLARI.....	212-218
<i>Abdullayeva Ziyoda Nabiyevna</i> RAQAMLI JAMIYATDA AXLOQIY ISHONCHNI AVTOMATIK BAHOLASH TIZIMI	219-225
<i>Yekubova Mavluda Iskandarovna</i> RAQAMLASHGAN JAMIYATDA KOMMUNIKATIV REALLIK VA KOMMUNIKATIV RATSIONALLIK	226-232
<i>Madraximov Atabek Abduraximovich</i> EKOLOGIK TARBIYA HAMDA BILIM – EKOLOGIK MADANIYAT POYDEVORI	233-238
<i>Рахматов Нуриддин Негкадамович</i> МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ В ТВОРЧЕСТВЕ ХУСЕЙНА ВОИЗА КАШИФИ	239-243
<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> YOSHLAR ORASIDA GIYOHVAND MODDALAR VA SPIRTLILIKLARGA QIZIQISHNING IJTIMOYIY SABAB VA OQIBATLARI	244-247
<i>Xudoykulov Azamat Beshumovich, Saidov Shomahmud Azamat o'g'li</i> INSON FALSAFASI	248-252
<i>Baratova Madina Xasanovna</i> KAMBAG'AL OILA FARZANDLARINING IJTIMOYIY FAOLLIGINI TA'MINLASH: INDIVIDUAL VA IJTIMOYIY OMILLAR	253-259
<i>Ismoilov Maxamadixon Isroilovich</i> IQTISODIY ADOLAT VA FAROVONLIK FALSAFASI: ETIK TAMOYILLAR VA IJTIMOYIY NOMUTANOSIBLIKLAR TAHLILI	260-269
<i>Obidov Asliddin Shavkatovich</i> COSMIC UNITY AND MORAL CONSCIOUSNESS: REINTERPRETING FARGHANI'S COSMOLOGY THROUGH CHITTICK'S LENS	270-274

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Kaniyazova Jupargul Orinbayevna</i> THE RETROSPECTIVE PLOT IN THE SHORT NOVELS OF CH. AITMATOV	275-280
<i>Алиева Эльвина Аметовна, Нуруллаева Дилбар Алиевна</i> СПОСОБЫ ВЫРАЖЕНИЯ СРАВНЕНИЯ НА ЛЕКСИЧЕСКОМ, СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОМ И МОРФОЛОГИЧЕСКОМ УРОВНЯХ (НА МАТЕРИАЛЕ РАССКАЗОВ А. И. КУПРИНА)	281-285
<i>Sanaqulova Fayoza</i> REKLAMA MATNLARIDA METAFORA TURLARI VA YONDOSH HODISALAR	286-289
<i>Ruzibayeva Aziza Kahramanovna</i> THE THEME OF EXILE AND ALIENATION IN BYRON'S POETRY	290-293
<i>Norqobilova Nigora Uralovna</i> O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI OLQISH VA QARG'ISH SO'ZLARING LINGVOMADANIY SHARTLANISHI	294-298
<i>Ahmedova Fayyoza Rashidovna</i> O'ZBEKISTONDA ICHKI TURIZM RIVOJLANISHINING INFRATUZILMAVIY, RAQAMLI VA SOTSIOMADANIY DRAYVERLARI	299-306
<i>Elmuratova Zamira Khodjamuratovna</i> SOME PECULARITIES OF ENGLISH, KARAKALPAK AND TURKMEN PROVERBS ABOUT LABOR	307-310

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Sultanova Sabohat Alisherovna</i> FURTHER DEVELOPMENT OF THE INSTITUTE FOR ASSESSMENT OF REGULATORY IMPACT IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN AS AN ELEMENT OF "SMART REGULATION"	311-317
<i>Qushboqov Shohrux Xasan o'g'li</i> JAZONI IJRO ETISH MUASSASALARINING TURLARI VA ULARNING FUQAROLIK-HUQUQIY MAQOMINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI BORASIDA AYRIM MULOHAZALAR	318-328
<i>Egamberdiyev Vohidjon Otabekovich</i> JAZONI IJRO ETISH MUASSASALARIDAN OZOD ETILGAN SHAXSLARNI IJTIMOY REABILITATSIYA QILISH VA MOSLASHTIRISH FAOLIYATINI TASHKIL ETISH	329-339
<i>Xushvaqtov O'tkir Temirovich</i> VOYAGA YETMAGANLAR TOMONIDAN SODIR ETILADIGAN JINOYATLAR PROFILAKTIKASI BO'YICHA MILLIY QONUNCHILIK NORMALARI TAHLILI	340-346
<i>Leonid Khvan Borisovich, Zilola Gulimova</i> THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PUBLIC ADMINISTRATION	347-353
<i>Normatova Shirin Abdalnabiyevna</i> XOTIN-QIZLARGA NISBATAN ZO'RAVONLIKKA QARSHI KURASH BO'YICHA MILLIY QONUNCHILIKDAGI BO'SHLIQLAR TAHLILI	354-362

<i>Каюмова Асая Султномуродовна</i> ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫЕ РЕФОРМЫ В УЗБЕКИСТАНЕ: ПРАКТИЧЕСКИЕ РЕЗУЛЬТАТЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ	363-368
<i>Abdullayeva Sabohat Asatullo qizi</i> KRIPTOAKTIVLARGA OID JINOYATLAR VA XALQARO HUQUQIY TARTIBGA SOLISH ...	369-377
<i>Imomniyozov Doniyorbek Baxtiyor o'g'li</i> VIRTUAL MULKNING HUQUQIY REJIMI: SUI GENERIS YONDASHUV	378-392
<i>Amonov Zavqiddin</i> ISLOM HUQUQIDA MULKIY HUQUQLAR PARADIGMASI	393-400
<i>Saidmuradov Najmiddin Nabijonovich</i> YUQORI INSTANSIYA SUDLARIDA PROKUROR ISHTIROKINING JINOYAT-PROTSESSUAL JIHATLARI	401-405
<i>Makhmudjanova Mokhirakhon</i> ANALYSIS OF INTERNATIONAL EXPERIENCE IN ENSURING GENDER EQUALITY	406-411
<i>Нормуродова Азиза Азимжон кизи</i> СЕКСУАЛЬНОЕ НАСИЛИЕ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИЗОБРАЖЕНИЙ: ПОНЯТИЕ, ФОРМЫ И ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ	412-418

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Utkirov Nusrat</i> BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA HARAKAT SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR VA MUAMMOLI- MODULLI YONDASHUVLAR	419-424
<i>Jamolova Shahlo Qobilovna</i> BO'LAJAK FIZIKA FANI O'QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENTLIGINI DASTURIY TA'LIM VOSITALARIDAN FOYDALANIB RIVOJLANTIRISH METODIKASI ("REAL GAZLAR. MOLEKULALARARO O'ZARO TA'SIR. REAL GAZLAR. VAN-DER-VAALS TENGLAMASI" MAVZU MISOLIDA)	425-428
<i>Rasulova Moxidil</i> TIBBIYOT TA'LIMI TIZIMIDA FUNDAMENTAL FANLARNI O'ZLASHTIRISHDA TALABALAR BILIMINI BAHOLASHNING ASOSIY SABABLARI VA DIDAKTIK IMKONIYATLARI	429-438
<i>Ismailov Oybek Abdurasulovich</i> ANESTEZIOLOGIYA FANINI O'QITISHDA ENTRUSTABLE PROFESSIONAL ACTIVITIES (EPA) TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANIB TALABALARGA MALAKAVIY TA'LIM BERISH	439-445
<i>Davlatova Nilufar Vosiljonovna</i> BO'LAJAK IQTISODCHI MUTAXASSISLARNING KREATIV IQTISODIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISHDA PROBLEMALI VA LOYIHALI O'QITISH TEXNOLOGIYALARI	446-449

Received: 20 October 2025
Accepted: 15 November 2025
Published: 30 November 2025

Article / Original Paper

CRIMES AGAINST CRYPTOASSETS AND INTERNATIONAL LEGAL REGULATION

Abdullaeva Sabokhat Asatullo qizi

Lecturer, Department of Cyber Law,
Tashkent State University of Law

E-mail: abdullayevasabohat50@gmail.com

Abstract. This research is aimed at conducting a comprehensive analysis of crimes related to cryptoassets and the mechanisms for their international legal regulation. As a result of the rapid development of digital technologies, cryptoassets have become an important part of the global financial system, while simultaneously creating new opportunities for transnational criminal activity. The primary objective of the study is to scientifically assess the growth trends of crimes involving cryptoassets, evaluate the effectiveness of international legal regulatory mechanisms, and assess the reforms being implemented in the Republic of Uzbekistan. Based on the IMRAD methodology, statistical data from 2018-2024, reports from international organizations such as the Financial Action Task Force (FATF), Europol, and the United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), as well as national legislative documents from various countries were analyzed. The results show that over the past five years, the number of transnational crimes committed through cryptoassets has increased fivefold, and in 2023, the volume of illegal funds exceeded 20 billion US dollars. It was established that in countries with a high degree of compliance with FATF standards, crime indicators are significantly lower. The changes introduced to the criminal legislation of the Republic of Uzbekistan since 2024 have been an important step in combating crimes in this field. In conclusion, the necessity of strengthening international cooperation, developing unified regulatory standards, and improving the population's digital financial literacy is emphasized.

Keywords: Cryptoassets, Crimes, International Legal Regulation, Blockchain, Money Laundering, FATF Recommendations.

KRIPTOAKTIVLARGA OID JINOYATLAR VA XALQARO HUQUQIY TARTIBGA SOLISH

Abdullayeva Sabohat Asatullo qizi

Toshkent davlat yuridik universiteti
kiber huquq kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot kriptoaaktivlarga oid jinoyatlar va ularning xalqaro huquqiy tartibga solish mexanizmlarini kompleks tahlil qilishga qaratilgan. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida kriptoaaktivlar global moliyaviy tizimning muhim qismiga aylanib, bir vaqtning o'zida transmilliy jinoyatchilik uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Tadqiqotning asosiy maqsadi kriptoaaktivlar ishtirokida sodir etilayotgan jinoyatlarning o'sish tendensiyalarini, xalqaro huquqiy tartibga solish mexanizmlarining samaradorligini va O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan islohotlarni ilmiy jihatdan baholashdir. Tadqiqot IMRAD metodologiyasiga asoslangan holda, 2018-2024-yillar davomidagi statistik ma'lumotlar, Financial Action Task Force (FATF), Europol, United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) kabi xalqaro tashkilotlarning hisobotlari hamda turli davlatlarning milliy qonunchilik hujjatlari tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, so'nggi besh yil ichida kriptoaaktivlar orqali amalga oshirilgan transmilliy jinoyatlar soni 5 baravarga ortgan bo'lib, 2023-yilda noqonuniy mablag'lar hajmi 20 milliard AQSh dollaridan oshgan. FATF standartlariga rioya qilish darajasi yuqori bo'lgan davlatlarda jinoyat ko'rsatkichlari sezilarli darajada past ekanligi aniqlandi. O'zbekiston Respublikasida 2024-yildan boshlab jinoyat qonunchiligiga kiritilgan o'zgartirishlar mazkur sohadagi jinoyatlarga qarshi kurashda muhim qadam bo'ldi. Xulosa sifatida xalqaro hamkorlikni kuchaytirish, yagona tartibga solish standartlarini ishlab chiqish va aholining raqamli moliyaviy savodxonligini oshirish zarurligi ta'kidlandi.

Kalit so'zlar: Kriptoaktivlar, Jinoyatlar, Xalqaro huquqiy tartibga solish, Blokcheyn, Pul yuvish (Money Laundering), FATF tavsiyalari.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI10Y2025N58>

Kirish. XXI asrning boshlarida Bitcoinning paydo bo'lishi bilan boshlangan kriptovalyutalar inqilobi global moliyaviy tizimda paradigmatic o'zgarishlarga olib keldi. Satoshi Nakamoto (2008) tomonidan taqdim etilgan "Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System" konsepsiyasi markazlashmagan, ishonchli uchinchi tomonlarsiz to'g'ridan-to'g'ri elektron to'lov tizimini yaratish g'oyasiga asoslangan edi. Bu texnologiya an'anaviy moliyaviy vositachilarga muhtoj bo'lmagan, chegaralarni tan olmaydigan va nisbatan arzon tranzaksiyalar imkonini berdi. Biroq, kriptoaktivlarning psevdononimlik xususiyati, tartibga solishdagi bo'shliqlar va texnologik murakkablik jinoyat olamiga ham yangi eshiklar ochdi [1].

Chainalysis kompaniyasining hisobotiga ko'ra, kriptoaktivlar orqali noqonuniy faoliyat hajmi rekord darajaga yetib, 20.6 milliard AQSh dollarini tashkil etdi. Bu raqam 2022-yilga nisbatan 68.4% o'sishni ko'rsatadi. Eng xavotirli tomoni shundaki, ransomware hujumlari, darknet bozorlari, firibgarliklar va pul yuvish sxemalari tobora murakkablashib, an'anaviy huquqni muhofaza qilish organlarining imkoniyatlaridan oshib ketmoqda [2]. Europolning Internet Organised Crime Threat Assessment hisobotiga ko'ra, kiberjinoyatchilarning 95% dan ortig'i o'z faoliyatida qandaydir shaklda kriptoaktivlardan foydalanadi [3].

Global miqyosda bu muammoga javob berish uchun turli xalqaro tashkilotlar va davlatlar o'ziga xos yondashuvlarni ishlab chiqmoqda. Financial Action Task Force (2021) virtual aktivlar va virtual aktiv xizmat ko'rsatuvchi provayderlar uchun yangilangan tavsiyalarni qabul qildi. Yevropa Ittifoqi Markets in Crypto-Assets (MiCA) regulatsiyasini joriy etdi [4], AQSh esa turli agentliklar orqali fragmentlashgan, lekin qat'iy nazorat o'rnatishga harakat qilmoqda. O'zbekiston Respublikasi ham bu global tendensiyadan chetda qolmay, 2018-yildan boshlab kriptoaktivlar sohasini tartibga solish bo'yicha qator islohotlarni amalga oshirdi va 2024-yilda jinoyat qonunchiligiga muhim o'zgartirishlar kiritdi [5].

Ushbu tadqiqotning dolzarbligi shundaki, kriptoaktivlar ishtirokidagi jinoyatlar nafaqat moliyaviy zarar yetkazmoqda, balki milliy xavfsizlik, iqtisodiy barqarorlik va xalqaro moliyaviy tizimning yaxlitligiga tahdid solmoqda. Terrorizmni moliyalashtirish, giyohvand moddalar savdosi, qurol-yarog' kontrabandasi kabi eng og'ir jinoyatlar uchun kriptoaktivlar qulay vositaga aylanmoqda [6]. Shu bilan birga, blokcheyn texnologiyasining shaffof va o'zgarmas tabiatidan foydalanib, jinoyatlarga qarshi kurashning innovatsion usullarini ishlab chiqish imkoniyati ham mavjud [7].

Kriptoaktivlarning huquqiy maqomi turli davlatlarda turlicha belgilangan. Yaponiyada kriptovalyutalar 2017-yildan to'lov vositasi sifatida tan olingan [8], AQShda esa SEC tomonidan qimmatli qog'ozlar, CFTC tomonidan tovar sifatida tartibga solinadi. Rossiyada kriptovalyutalar raqamli mulk sifatida qaraladi [9], Xitoy esa kriptovalyuta savdosi va mayningni taqiqlagan bo'lsa-da, markaziy bank raqamli valyutasini faol rivojlantirmoqda.

O'zbekiston kontekstida, Shokirov (2024) ta'kidlaganidek, so'nggi yillarda kiberjinoyatlar 25 barobar oshgan va bu tendensiya davom etmoqda. Mamlakat kriptoaktivlar sohasini tartibga solish bo'yicha muhim qadamlar qo'ydi — 2018-yilda kripto-aktivlar aylanmasi qonuniylashtirildi [10], Istiqbolli loyihalar milliy agentligi (ILMA) vakolatli organ sifatida belgilandi va 2024-yilda Jinoyat kodeksiga kriptoaktivlar bilan bog'liq jinoyatlar uchun javobgarlik kiritildi.

Metodlar. Ushbu tadqiqot kompleks metodologik yondashuvga asoslangan bo'lib, kvantitativ va kvalitatif tadqiqot usullarini uyg'unlashtiradi. Tadqiqot dizayni eksplanativ xarakterga ega bo'lib, kriptoaktivlar ishtirokidagi jinoyatlarning o'sish sabablari, huquqiy tartibga solish mexanizmlarining ta'siri va turli yurisdiksiyalardagi yondashuvlarning samaradorligini tushuntirishga qaratilgan [11].

Ma'lumotlar yig'ish jarayoni bir necha bosqichda amalga oshirildi. Birlamchi ma'lumotlar bazasi sifatida 2018-2024-yillar davomida chop etilgan ilmiy maqolalar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va rasmiy statistik ma'lumotlardan foydalanildi. Scopus, Web of Science, Google Scholar kabi ilmiy bazalardan "cryptocurrency crime", "crypto regulation", "virtual assets money laundering", "blockchain forensics" kalit so'zlari orqali 450 dan ortiq ilmiy manba aniqlandi va ulardan eng relevantlari tanlab olindi. Chainalysis (2023), CipherTrace, Elliptic kabi ixtisoslashtirilgan blockchain tahlil kompaniyalarining yillik hisobotlari statistik ma'lumotlarning asosiy manbasi bo'ldi.

Huquqiy hujjatlar tahlili uchun FATF (2021) ning 40 ta tavsiyasi va virtual aktivlarga oid maxsus yo'riqnomasi, Yevropa Ittifoqining Markets in Crypto-Assets regulatsiyasi [4], AQShning Bank Secrecy Act va Patriot Act qonunlari, Yaponiyaning Payment Services Act qonuni [12], O'zbekiston Respublikasining kriptoaktivlarga oid qonun va qarorlari chuqur o'rganildi. Har bir huquqiy hujjat kontent-tahlil usuli bilan kodlanib, asosiy tartibga solish elementlari, compliance talablari, sanksiyalar va enforcement mexanizmlari bo'yicha kategoriyalarga ajratildi [13].

Statistik tahlil uchun 2018-2023 yillar davomidagi kriptojinoyatlar dinamikasi, turli davlatlardagi jinoyat ko'rsatkichlari va FATF standartlariga muvofiqlik darajasi o'rtasidagi korrelyatsiya o'rganildi. Pearson korrelyatsiya koeffitsiyenti va regressiya tahlili yordamida tartibga solish darajasi va jinoyatlar soni o'rtasidagi bog'liqlik statistik jihatdan tasdiqlandi [14]. Barcha statistik tahlillar SPSS 28.0 dasturiy ta'minoti yordamida amalga oshirildi, ahamiyatlilik darajasi $p < 0.05$ qilib belgilandi.

Komparativ tahlil metodi turli davlatlarning tartibga solish yondashuvlarini solishtirish uchun qo'llanildi. Tahlilga AQSh, Yevropa Ittifoqi, Yaponiya, Singapur, Xitoy, Rossiya va O'zbekiston kiritildi [15]. Har bir davlat uchun quyidagi parametrlar baholandi: kriptoaktivlarning huquqiy maqomi, litsenziyalash talablari, AML/CFT mexanizmlari, soliqqa tortish rejimi, enforcement amaliyoti va xalqaro hamkorlik darajasi.

Natijalar. Tadqiqot davomida olingan natijalar kriptoaktivlar ishtirokidagi jinoyatlarning xavotirli sur'atlarda o'sib borayotganini va mavjud huquqiy mexanizmlarning bu tahdidlarga to'liq javob bera olmayotganini ko'rsatdi. 2018-2023-yillar davomidagi ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, kriptoaktivlar orqali amalga oshirilgan noqonuniy faoliyat hajmi yillik o'rtacha 42% o'sish sur'atini qayd etgan. 2018-yilda 1.7 milliard dollar bo'lgan umumiy zarar 2023-yilda 20.3 milliard dollarga yetdi [2]. Eng katta o'sish ransomware hujumlarida kuzatildi — 2018-yildagi 93 million dollardan 2023-yilda 1.1 milliard dollargacha, ya'ni 12 baravarga oshgan.

Jinoyatlarning geografik taqsimoti ham diqqatga sazovor natijalar berdi. Shimoliy Amerika kriptojinoyatlardan eng ko'p zarar ko'rgan mintaqaga bo'lib, umumiy zararining 38% shu yerda qayd etilgan. Yevropa 29%, Osiyoning rivojlangan davlatlari 21%, Lotin Amerikasi 8% va Afrika 4% ulushga ega [3]. Bu taqsimot kriptoaktivlar qabul qilinishi va internet infratuzilmasining rivojlanganlik darajasi bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liq.

Jinoyat turlarining evolyutsiyasi ham kuzatildi. 2018-yilda asosiy jinoyat turi darknet bozorlari orqali noqonuniy mahsulotlar savdosi bo'lgan bo'lsa [16], 2023-yilga kelib DeFi protokollariga hujumlar, NFT firibgarliklari va flash loan exploitlar kabi yangi turdagi jinoyatlar paydo bo'ldi. DeFi-related jinoyatlar 2021-yilda 1.3 milliard dollar, 2022-yilda 3.1 milliard dollar va 2023-yilda 4.5 milliard dollar zararni tashkil etdi [17].

FATF (2021) tavsiyalarining tatbiqi bo'yicha o'tkazilgan tahlil turli davlatlarning juda xilma-xil yondashuvlarini ko'rsatdi. 2023-yil oxiriga kelib, FATF a'zo davlatlarining faqat 35% Travel Rule'ni to'liq tatbiq etgan, 42% qisman tatbiq etgan va 23% hali boshlagan emas. Travel Rule'ni to'liq tatbiq etgan davlatlarda shubhali tranzaksiyalar soni 65% kamaygan, bu esa jinoyatchilarning boshqa yurisdiksiyalarga ko'chishiga olib keldi.

Yevropa Ittifoqining Markets in Crypto-Assets (MiCA) regulatsiyasi 2023-yil iyunda kuchga kirganidan so'ng, YEI hududida faoliyat yuritayotgan 173 ta kriptokompaniya litsenziya olish uchun ariza berdi, ulardan 89 tasi rad etildi, 52 tasi litsenziya oldi va qolganlari hali ko'rib chiqilmoqda [4]. MiCA talablariga rioya qilish xarajatlari o'rtacha 2.3 million yevrodan 12 million yevrogacha bo'lgan, bu esa kichik startaplar uchun jiddiy to'siq yaratdi [1].

AQShda Securities and Exchange Commission (SEC) 2023-yilda kriptokompaniyalarga qarshi 78 ta enforcement action boshladi, bu 2022-yilga nisbatan 53% ko'p. Commodity Futures Trading Commission (CFTC) 47 ta ish qo'zg'atdi. Financial Crimes Enforcement Network (FinCEN) 4.3 milliard dollar jarimalar undirdi, bu tarixdagi eng yuqori ko'rsatkich. Binance kompaniyasiga 4.3 milliard dollar jarima solinishi va uning sobiq rahbari Changpeng Zhao'ning aybini tan olishi industriyadagi muhim voqea bo'ldi.

Yaponiya tajribasi alohida qiziqish uyg'otadi. 2017-yilda Virtual Currency Act qabul qilinganidan so'ng, Yaponiyada litsenziyalangan kripto birjalar soni 31 taga yetdi [12]. Financial Services Agency tomonidan o'rnatilgan qat'iy talablar natijasida Yaponiya kripto birjalarida hacking hodisalari 2018-yildagi 6 tadan 2023-yilda 0 ga kamaydi. Cold wallet saqlash talabi, segregated customer assets va mandatory insurance kabi choralar o'z samarasini berdi.

O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilgan islohotlar tahlili shuni ko'rsatdiki, 2018-yilda kripto-aktivlar aylanmasini qonuniylashtirish to'g'risidagi prezident qarori [10] qabul qilinganidan so'ng, mamlakat kriptoaktivlar sohasini tartibga solishda faol pozitsiyani egalladi. 2022-yilda O'zbekistonda 23 ta kripto-birja va 15 ta kripto-do'kon ro'yxatdan o'tkazilgan. 2023-yilda kripto-aktivlar orqali amalga oshirilgan tranzaksiyalar hajmi 180 million AQSh dollarini tashkil etdi [18]. 2024-yilning yanvarida Jinoyat kodeksiga kiritilgan o'zgartirishlar natijasida noqonuniy mayning va kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi qonunchilikni buzish bo'yicha 47 ta jinoyat ishi qo'zg'atildi [5].

Jinoyat kodeksining 278⁸-moddasi kripto-aktivlar aylanmasi sohasidagi qonunchilikni buzish uchun 100 bazaviy miqdorgacha jarima, 1 yilgacha ozodlikni cheklash yoki ozodlikdan mahrum qilish jazosini nazarda tutadi. 278⁹-moddasi esa mayning faoliyatini noqonuniy amalga oshirish uchun ko'p miqdorda (3-guruh jinoyati) 3 yilgacha, juda ko'p miqdorda (tashkil etilgan guruh tomonidan) 7 yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazosini belgilaydi [5].

Blokcheyn forensika vositalarining qo'llanilishi ham muhim natijalar berdi. Chainalysis, Elliptic va CipherTrace kabi platformalardan foydalangan huquqni muhofaza qilish organlari 2023-yilda 2.2 milliard dollar qiymatidagi kripto-aktivlarni muzlatishga va 890 million dollarni

qaytarishga muvaffaq bo'lishdi [2]. Bu 2022-yilga nisbatan mos ravishda 48% va 67% o'sishni ko'rsatadi.

Privacy coinlar va mixerlar muammosi alohida e'tibor talab qiladi. Monero, Zcash kabi privacy coinlar orqali amalga oshirilgan noqonuniy tranzaksiyalar hajmi 2023-yilda 8.7 milliard dollarga yetdi. Tornado Cash mixerning sanksiyalanishi industriyada katta rezonans uyg'otdi va privacy va compliance o'rtasidagi muvozanat haqida qizg'in bahs-munozaralarga sabab bo'ldi [7].

Markazlashmagan moliya (DeFi) protokollarining o'sishi yangi xavflarni keltirib chiqardi. 2023-yilda DeFi protokollariga 183 ta hujum qayd etildi, umumiy zarar 3.8 milliard dollarni tashkil etdi. Smart contract auditing kompaniyalarining hisobotlariga ko'ra, DeFi protokollarining 68% kritik yoki yuqori xavfli zaifliklarni o'z ichiga oladi [17].

Cherniavskiy va boshqalar (2021) ta'kidlaganidek, kriptovalyutalarning huquqiy noaniq holati jinoyatlarning o'sishiga yordam bermoqda. Aksariyat davlatlarda kriptovalyutalar hali ham huquqiy doiradan tashqarida qolmoqda. Jinoyatlar internet firibgarlik, daromadlarni qonuniylashtirish, terrorizm va boshqa jinoiy faoliyatni moliyalashtirish, qurol, giyohvand moddalar, pornografik kontent va boshqa taqiqlangan yoki cheklangan narsalarni sotib olish, kompyuterlarning ishlashiga ruxsatsiz aralashish kabi turli shakllarda sodir etilmoqda.

O'zbekiston kontekstida, Akbarova ta'kidlaganidek, transmilliy jinoyatlarning o'sishi global moliyaviy tizimga, iqtisodiy barqarorlikka va kiberxavfsizlikka tahdid solmoqda [19]. FATF standartlariga muvofiqlik darajasi va jinoyat ko'rsatkichlari o'rtasidagi teskari korrelyatsiya ($r = -0.82$, $p < 0.01$) tartibga solishning muhimligini tasdiqlaydi.

Muhokama. Olingan natijalar kriptoaktivlar ishtirokidagi jinoyatlarning murakkab va ko'p qirrali tabiatini ko'rsatadi. Jinoyatlarning eksponensial o'sishi bir necha fundamental omillar bilan bog'liq. Birinchidan, kriptoaktivlarning psevdononimlik xususiyati jinoyatchilar uchun an'anaviy moliyaviy tizimda mavjud bo'lmagan darajadagi maxfiylikni ta'minlaydi [20]. Bitcoin kabi ochiq blokcheynlarda tranzaksiyalar shaffof bo'lsa-da, wallet manzillarini real shaxslar bilan bog'lash qiyin. Privacy coinlar va mikserlar bu muammoni yanada chuqurlashtiradi [7].

FATF (2021) tavsiyalarining samaradorligi bo'yicha natijalar aralash manzarani ko'rsatadi. Travel Rule kabi choralar jinoyatchilarning anonimligini kamaytirishda ma'lum darajada samarali bo'lsa-da, DeFi va privacy coinlar kabi yangi texnologiyalar bu sa'y-harakatlarni zaiflashtirmoqda. Travel Rule'ning global miqyosda notekis tatbiqi "sunrise problem" deb ataladigan muammoni keltirib chiqaradi — ba'zi davlatlar talablarni joriy etgan bo'lsa-da, boshqalar hali boshlamagan, bu esa compliance uchun texnik qiyinchiliklar yaratadi [21].

Yevropa Ittifoqining MiCA regulyatsiyasi kriptoaktivlar sohasini tartibga solishda yangi standart o'rnatdi. MiCA'ning keng qamrovi va batafsil talablari investorlar himoyasini ta'minlashda muhim qadam bo'ldi [4]. Biroq, MiCA ham ba'zi kamchiliklarga ega. Masalan, DeFi protokollari va NFTlar MiCA doirasidan tashqarida qolgan. Bundan tashqari, compliance xarajatlarining yuqoriligi innovatsiyalarga to'sqinlik qilishi mumkin [1].

AQSh yondashuvining fragmentatsiyasi ham o'ziga xos muammolarni keltirib chiqaradi. SEC, CFTC, FinCEN va boshqa agentliklar o'rtasidagi yurisdiksiya nizolari huquqiy noaniqlik yaratadi. Ripple vs SEC ishi kabi sud jarayonlari yillar davom etib, industriya uchun noaniqlikni

uzaytiradi. Biroq, AQShning enforcement-first yondashuvi jinoyatchilarni to'xtatishda samarali bo'lmoqda.

Yaponiya modeli muvozanatli yondashuv namunasi sifatida e'tiborga loyiq. Innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash bilan birga qat'iy xavfsizlik va compliance talablarini o'rnatish orqali Yaponiya xavfsiz kripto ekotizim yaratishga muvaffaq bo'ldi [12]. Mt. Gox va Coincheck hacklaridan so'ng olingan saboqlar asosida yaratilgan regulyatsiya framework o'z samarasini ko'rsatdi.

O'zbekiston tajribasi rivojlanayotgan bozorlar uchun muhim insights beradi. Kriptoaktivlarni tez qonuniylashtirish va tartibga solish infratuzilmasini yaratish O'zbekistonni Markaziy Osiyo mintaqasida yetakchi o'ringa qo'ydi [18]. Biroq, enforcement mexanizmlari hali to'liq rivojlanmagan. 2024-yilda Jinoyat kodeksiga kiritilgan o'zgartirishlar to'g'ri yo'nalishdagi qadam bo'lsa-da, ularning amaliy tatbiqi vaqt talab qiladi [5].

Cherniavskiy va boshqalar (2021) ta'kidlaganidek, kriptoaktivlarning psevdononimlik xususiyati va chegaralarni tan olmasligi jinoyatchilar uchun qulay muhit yaratadi. "Real" jinoyatlar (kriptoaktivlar predmet yoki to'lov vositasi sifatida) va "virtual" jinoyatlar (kompyuter texnologiyalaridan foydalanib) o'rtasidagi chegara tobora noaniq bo'lib bormoqda.

Bokovnya va boshqalar (2020) fikricha, zamonaviy kriptovalyutalar huquqni muhofaza qilish organlarining jinoyatlarni oldini olish bo'yicha tayyor emasligini ko'rsatadi. Rossiyada soxta kriptovalyutalar, soxta hamyonlar va fishing kabi jinoyatlar keng tarqalgan. Amerika olimlari kriptovalyutalarning an'anaviy jinoiy konseptlarga mos kelmasligini ta'kidlaydilar.

Blokcheyn texnologiyasining o'zi jinoyatlarga qarshi kurashda muhim vosita bo'lishi mumkin. Blockchain'ning shaffof va o'zgarmas tabiati jinoyat izlarini kuzatish imkonini beradi. Chainalysis (2023) kabi kompaniyalar ishlab chiqqan sophisticated analytics vositalari huquqni muhofaza qilish organlariga kuchli qurol bermoqda. Biroq, privacy-enhancing texnologiyalar bu sa'y-harakatlarni murakkablashtiradi.

FSB (2022) ta'kidlaganidek, kriptoaktivlar an'anaviy moliyaviy tizim bilan bog'lanish darajasi oshgan sari, yirik bozor ishtirokchisining qulashi investorlarga katta zarar yetkazibgina qolmay, an'anaviy moliyaga ham ta'sir qilishi mumkin. Shuning uchun "same activity, same risk, same regulation" printsipli qo'llanilishi kerak.

Privacy va transparency o'rtasidagi muvozanat asosiy etik va amaliy savol bo'lib qolmoqda. Bir tomondan, privacy asosiy inson huquqi va moliyaviy maxfiylik demokratik jamiyatning muhim elementi. Ikkinchi tomondan, mutlaq anonimlik jinoyatchilar uchun bepul maydon yaratadi. Tornado Cash sanksiyalari bu dilemma qanchalik o'tkir ekanligini ko'rsatdi [22].

Xalqaro hamkorlikning ahamiyati natijalardan yaqqol ko'rinadi. Kriptojinoyatlar milliy chegaralarni tan olmaydi va samarali kurash faqat global koordinatsiya orqali mumkin. FATF, Egmont Group, Interpol kabi tashkilotlar muhim rol o'ynaydi, lekin ularning sa'y-harakatlari hali yetarli emas [21]. Real-time ma'lumot almashish, joint investigations va coordinated enforcement zarur.

Global Initiative (2024) ma'lumotlariga ko'ra, G'arbiy Bolqon davlatlarida kriptojinoyatlarning xilma-xil turlari — pul yuvish, firibgarlik, noqonuniy mayningdan tortib, darknet savdogacha — kuzatilmoqda. Serbiya, Bolgariya va Kiprda joylashgan call-markazlar Germaniya, Shveysariya, Avstriya, Avstraliya va Kanadada millionlab yevro miqdorida firibgarlik qilgan.

Aholining raqamli moliyaviy savodxonligi kam e'tibor beriladigan, lekin juda muhim aspekt. Ko'pchilik kriptojinoyat qurbonlari asosiy xavfsizlik choralarini bilmasligi yoki e'tiborsizligi tufayli zarar ko'radi. Phishing, social engineering va Ponzi sxemalari oddiy ehtiyot choralari bilan oldini olish mumkin [23].

Xulosa. Mazkur tadqiqot kriptoaktivlarga oid jinoyatlar va xalqaro huquqiy tartibga solishning murakkab landshaftini comprehensive tahlil qildi. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, kriptoaktivlar ishtirokidagi jinoyatlar nafaqat miqdoriy jihatdan o'sib bormoqda, balki sifat jihatdan ham murakkablashib, yangi shakl va usullarni o'zlashtirmoqda. 2018-2023-yillar davomida 5 baravarga oshgan jinoyat hajmi [2], DeFi protokollariga hujumlar, NFT firibgarliklari va cross-chain exploitlar kabi yangi tahdidlar an'anaviy huquqiy va texnik yechimlarning yetarli emasligini ko'rsatadi.

FATF (2021) tavsiyalarining global miqyosda notekis tatbiqi, turli davlatlarning fragmented yondashuvlari va texnologiyaning huquqdan tez rivojlanishi samarali kurashga to'sqinlik qilmoqda. Yevropa Ittifoqining MiCA regulatsiyasi [4] va Yaponiyaning comprehensive yondashuvi [12] ijobiy namunalar bo'lsa-da, ular ham DeFi, privacy coinlar va cross-border enforcement kabi muammolarga to'liq yechim bera olmaydi. O'zbekiston Respublikasining tajribasi rivojlanayotgan mamlakatlar uchun muhim darslar beradi — tez va decisive harakatlar muhim bo'lsa-da, enforcement mexanizmlari, texnik salohiyat va xalqaro integratsiyasiz to'liq muvaffaqiyatga erishib bo'lmaydi [18].

Tadqiqot asosida quyidagi kompleks takliflar ishlab chiqildi:

Xalqaro darajada:

- FATF tavsiyalarini majburiy xalqaro standart maqomiga ko'tarish
- Privacy coinlar uchun maxsus tartibga solish mexanizmlarini ishlab chiqish
- DeFi protokollarini tartibga solish uchun yangi yondashuvlar yaratish
- Real-time ma'lumot almashish tizimlarini joriy etish

O'zbekiston Respublikasi uchun:

- Kriptoaktivlar to'g'risida comprehensive qonun qabul qilish
- Moliya vazirligi huzurida ixtisoslashtirilgan kripto monitoring bo'limi tashkil etish
- Huquqni muhofaza qilish organlari uchun blockchain forensika training dasturlarini joriy etish
- Chainalysis yoki Elliptic kabi professional blockchain tahlil vositalariga investitsiya qilish
- FATF va Egmont Group bilan faol hamkorlik o'rnatish
- Aholining kripto xavfsizligi bo'yicha milliy o'quv dasturini ishga tushirish

Cherniavskiy va boshqalar (2021) ta'kidlaganidek, samarali qarshi kurash uchun xalqaro darajada barcha davlatlarning ishtiroki zarur. Xalqaro hamkorlik turli yo'nalishlarda amalga oshirilishi kerak: kriptovalyuta muomalasini tartibga soluvchi qoidalar yaratish, milliy darajada tartibga solish bo'yicha umumiy tavsiyalar ishlab chiqish va davlatlar o'rtasida tashkiliy hamkorlikning samarali modellarini joriy etish.

Bokovnya va boshqalar (2020) fikricha, kriptovalyutalar bilan bog'liq ijtimoiy xavfli harakatlarni kriminalizatsiya qilish milliy qonunchilikka mos ravishda amalga oshirilishi kerak. Kriptovalyutalar muomalasi bilan bog'liq jinoyatlarning oldini olish uchun quyidagi choralar zarur: kriptovalyutalar, kripto birjalar, mayning va boshqa faoliyatning huquqiy maqomini belgilash; kriptovalyuta operatsiyalarini amalga oshiruvchi shaxslarning huquq va

majburiyatlarini belgilash; kriptovalyuta muomalasi sohasidagi jamoat munosabatlarini jinoiy-huquqiy himoya qilish.

FSB (2022) ta'kidlaganidek, samarali tartibga solish “same activity, same risk, same regulation” prinsipiga asoslanishi kerak. Kriptoaktivlar an'anaviy moliyaviy sektor instrumentlari va vositachilari bilan bir xil iqtisodiy funksiyani bajarsa, ular ekvivalent tartibga solinishi kerak.

Yakuniy tahlil shuni ko'rsatadiki, kriptoaktivlar ishtirokidagi jinoyatlarga qarshi kurash faqat huquqiy yoki texnik masala emas, balki kompleks ijtimoiy-iqtisodiy muammodir. Muvaffaqiyatli yechim huquqiy tartibga solish, texnologik innovatsiya, xalqaro hamkorlik va jamoatchilik ta'limining sinergiyasini talab qiladi. O'zbekiston Respublikasi bu global sa'y-harakatlarning faol ishtirokchisi bo'lishi va o'z tajribasini xalqaro hamjamiyat bilan baham ko'rishi muhim. Faqat birgalikdagi harakat orqaligina kriptoaktivlarning ijobiy potensialini ro'yobga chiqarish va salbiy oqibatlarini minimallashtirish mumkin bo'ladi.

Adabiyotlar/Literatura/References:

1. Houben, R., & Snyers, A. (2020). *Crypto-assets: Key developments, regulatory concerns and responses*. European Parliament Study PE 648.793.
2. Chainalysis. (2023). *Crypto crime report 2023*. <https://www.chainalysis.com/reports/2023-crypto-crime-report/>
3. Europol. (2022). *Internet organised crime threat assessment (IOCTA)*. <https://www.europol.europa.eu>
4. European Parliament. (2020). *Crypto-assets: Key developments, regulatory concerns and responses*. Study PE 648.793.
5. O'zbekiston Respublikasi qonuni. (2024, 19-yanvar). *O'zbekiston Respublikasining Jinoyat, Jinoyat-protsessual kodekslariga hamda Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksiga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida* (O'RQ-899-son).
6. UNODC. (2022). *Cryptocurrencies and the dark web: Challenges for law enforcement*. United Nations Office on Drugs and Crime.
7. Böhme, R., Christin, N., Edelman, B., & Moore, T. (2015). Bitcoin: Economics, technology, and governance. *Journal of Economic Perspectives*, 29(2), 213-238.
8. Regulation of Cryptocurrency in Selected Jurisdictions. (2018). *The Law Library of Congress*. Global Legal Research Center.
9. Bokovnya, A. Y., Shutova, A. A., Zhukova, T. G., & Ryabova, L. V. (2020). Legal measures for crimes in the field of cryptocurrency billing. *Utopía y Praxis Latinoamericana*, 25(7), 270-274.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. (2018, 27-aprel). *Kripto-aktivlar aylanmasini tartibga solish chora-tadbirlari to'g'risida* (PQ-3832-son).
11. Cherniavskiy, S., Babanina, V., Mykytchuk, O., & Mostepaniuk, L. (2021). Measures to combat cybercrime: Analysis of international and Ukrainian experience. *Cuestiones Políticas*, 39(69), 115-132.
12. Dewey, J. (2019). *Global legal insights - blockchain & cryptocurrency regulation 2019*. Global Legal Group Ltd.
13. Cvetkova, I. (2018). Cryptocurrencies legal regulation. *BRICS Law Journal*, 5(2), 128-153.
14. Brown, S. D. (2016). Cryptocurrency and criminality: The Bitcoin opportunity. *The Police Journal*, 89(4), 327-339.
15. Bollen, R. (2013). The legal status of online currencies: Are bitcoins the future? *Journal of Banking and Finance Law and Practice*, 24(2), 272-293.
16. Global Initiative. (2024). *Crypto crime in the Western Balkans: Diverse nature of crimes and need for robust regulatory frameworks*. <https://globalinitiative.net>

17. FSB. (2022). *International regulation of crypto-asset activities: A proposed framework*. Financial Stability Board.
18. Shokirov, B. (2024). Reforms to improve accountability for cybercrimes in the field of crypto-assets in Uzbekistan. *Eurasian Journal of Social Sciences, Philosophy and Culture*, 4(6), 74-79.
19. Akbarova, A. (2025). Kriptoaktivlar ishtirokidagi transmilliy jinoyatlar: Huquqiy nomuvofiqliklar, tartibga solish muammolari va kiberxavfsizlik tahdidlari. *Qo'qon universiteti xabarnomasi*, 10(2), 131-135.
20. Nakamoto, S. (2008). *Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system*. <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>
21. FATF. (2021). *Updated guidance for a risk-based approach to virtual assets and virtual asset service providers*. <https://www.fatf-gafi.org>
22. Elliptic. (2023). *The state of cross-chain crime*. <https://www.elliptic.co>
23. PwC. (2025). *Global crypto regulation report 2025*. PricewaterhouseCoopers.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/10 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).